

О. Д. Максимів, викладач

Львівський державний університет внутрішніх справ

ДЖЕРЕЛА ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У СФЕРІ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ

У статті досліджуються джерела політики України у сфері боротьби зі злочинністю як основоположні начала її складових елементів.

Ключові слова: джерела політики, боротьба зі злочинністю, Конституція України, закони України, укази Президента, рішення Конституційного Суду, засоби масової інформації.

Загальновідомо, що джерело — це те, що дає початок чому-небудь, звідки по-стає, черпається щось; основа чого-небудь; вихідне начало [1]. Безсумнівним є те, що кожна наука формується на базі відповідних джерел, які підживлюють її, лежать у її основі. Політика України у сфері боротьби зі злочинністю також має своє коло джерел, які становлять її основу, визначають її напрями та межі. Виходячи з того, що питання відносно джерел політики у сфері боротьби зі злочинністю недостатньо розроблене в науці, воно є надзвичайно **актуальним**.

Ступінь розробки теми. Як показав проведений аналіз доктринальних джерел, тією чи іншою мірою це питання було предметом наукової зацікавленості таких учених, як В. І. Борисова, В. С. Зеленського, П. Л. Фріса, В. В. Василевича, О. М. Джужі, В. І. Кондратишеної, О. М. Костенка, В. І. Шакуна та ін.

Мета статті полягає у визначенні джерел політики України у сфері боротьби зі злочинністю як загальних начал її складових.

Виходячи з структури політики України у сфері боротьби зі злочинністю, до складу якої, нагадуємо, входить кримінально-правова, кримінально-процесуальна, кримінально-виконавча та кримінологічна політика, варто сказати, що джерела кожної із них будуть виступати джерелами політики у сфері боротьби зі злочинністю і навпаки. Розглянемо їх детальніше.

1. Конституція України як основне джерело політики у сфері боротьби зі злочинністю визначає основні, базові підходи до формування політики у сфері боротьби зі злочинністю. Вона встановлює саму необхідність здійснення боротьби зі злочинністю, недопустимість порушень законів. Як зазначено у ст. 8 Конституції України, саме вона має найвищу юридичну силу і лише на її основі та у відповідності до її положень можуть прийматися інші закони та нормативно-правові акти. Справедливо зауважує В. Я. Тацій, «що Конституція України є політико-правовою базою стабільності конституційно-правового статусу особи; на її базі створюються юридичні механізми забезпечення та захисту прав людини» [2, 13]. У ній містяться найголовніші відправні точки, що відображають правову концепцію нашої держави у сфері боротьби зі злочинністю і суспільства на сучасному етапі його розвитку. Положення Конституції з України авджи є первинними, установчими. Як зазначає В. М. Шаповал, виходячи з досягнень сталої конституційної теорії і практики, «визначення Конституції Основним Законом України слід розуміти як акцентування на її основоположності стосовно держави і права». Далі він обґрунтовано зазначає, що «характеристика Конституції як Основного Закону України означає, що вона є правовою основою держави або формальною і змістовною основою права, має найвищу юридичну силу» [3]. Тому Конституція України виступає юридичною базою основ боротьби зі злочинністю, її норми (зокрема, статті 6, 8, 9, 29–31, 64, 92,

121, 123, 126, 129, 152 та інші) визначають коло джерел політики у сфері боротьби зі злочинністю, сферу і межі її дії.

2. Закони України виступають як джерело політики у сфері боротьби зі злочинністю, оскільки являють собою (згадуємо з теорії права) сукупність таких загальнообов'язкових правил поведінки та державних постанов, встановлених найвищим органом державної влади, які визначають суспільні відносини людей, втілення найвищої влади в суспільстві і повинні сприйматись як незаперечне розпорядження, веління, обов'язкове для загальнодержавного виконання. Мова йде про звичайні (поточні) закони, що приймаються парламентом у межах його компетенції і стосуються врегулювання відносин як у сфері боротьби зі злочинністю загалом, так її окремих проявів. Також сюди входить кодифіковане законодавство, до якого ми відносимо: кримінально-правове законодавство, основою якого є Кримінальний кодекс України; кримінально-процесуальне законодавство, основою якого є Кримінально-процесуальний кодекс України, та Кримінально-виконавче законодавство, основою якого є Кримінально-виконавчий кодекс України. Зміни і доповнення, які вносяться до вищезазначених нормативних актів, окремими законами, також у їх сукупності виступають джерелами політики у сфері боротьби зі злочинністю.

3. Укази Президента України виступають як джерела політики у сфері боротьби зі злочинністю у випадках, коли вони визначають її основні, концептуальні підходи, а також конкретні її задачі. До них, наприклад, належать укази, якими затверджувались Комплексні програми боротьби зі злочинністю та ін.

4. Постанови Кабінету Міністрів України є джерелами політики у сфері боротьби зі злочинністю у випадках, коли КМУ виступає із законодавчою ініціативою щодо питань кримінально-правового, кримінально-процесуального, кримінально-виконавчого характеру, а також тоді, коли ним затверджуються проекти норм, що надсилаються, для прийняття до Верховної Ради України. Так, із метою створення правових, організаційних і матеріально-технічних передумов для боротьби зі злочинністю, зміцнення законності та правопорядку в державі Кабінетом Міністрів України була схвалена Комплексна цільова програма боротьби зі злочинністю на 1996–2000 роки від 17 вересня 1996 року № 37/96 та ін.

5. Рішення Конституційного Суду України. Виходячи з місця та ролі Конституційного Суду України в системі державних органів, яке визначено розділом XII Конституції України та ст. 10 Закону України «Про Конституційний Суд України», його рішення мають обов'язковий характер для всіх органів, організацій та громадян. Даючи тлумачення з тих чи інших питань, КС України часто визначає напрями та межі політики у сфері боротьби зі злочинністю, які мають вирішальне значення. За роки свого існування КС України прийняв низку рішень, що мають значення для політики у сфері боротьби зі злочинністю. До них, зокрема, належить рішення КС України від 27 жовтня 1999 р. у справі за конституційним поданням Міністерства внутрішніх справ України щодо офіційного тлумачення положень частини третьої статті 80 Конституції України (справа про депутатську недоторканність), в якому чітко визначено момент настання кримінальної відповідальності.

6. Постанови Пленуму Верховного Суду України також виступають як джерела політики у сфері боротьби зі злочинністю. Потрібно чітко відмежовувати постанови Пленуму Верховного Суду України як нелегітимне джерело однойменних галузей права щодо структурних елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю та одне з важливих джерел політики у сфері боротьби зі злочинністю. Цінність такого джерела полягає у тому, що саме у змісті постанов роз'яснюються норми чинного законодавства і шляхи його застосування, які недостатньо чітко та повно викладені у його первинній нормі. Вони визначають загальні засади, напрями та межі застосування законодавства. Особливу роль хотілось би надати постановам Пленуму Верховного Суду України, що містять роз'яснення із загальних пи-

тань застосування кримінального і кримінально-процесуального законодавства, які є прямим джерелом кримінально-правової, кримінально-процесуальної та кримінально-виконавчої політики України. Інші постанови відіграють не менш значиму роль.

7. Міжнародні договори, ратифіковані Україною. Так, Конституція України встановлює, що міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства (ч. 1 ст. 9). Процес інтеграції України у міжнародну спільноту демократичних країн вимагає дотримання міжнародних норм і стандартів у різних галузях внутрішнього життя. Це висуває зобов'язання приведення національного законодавства у відповідність до міжнародних норм і стандартів, які зафіксовані у різноманітних міжнародних договорах. Вказане положення повною мірою стосується і кримінального законодавства України, у зв'язку з чим міжнародні договори, які тим чи іншим чином впливають на національне кримінальне законодавство, стають джерелом політики у сфері боротьби зі злочинністю України.

На підставі міжнародних договорів розробляються та імплементуються у національне кримінальне законодавство норми, що визначають основні підходи до кримінальної відповідальності (наприклад, ч. 5 ст. 49 та ч. 6 ст. 80 КК України, які визначають незастосування строків давності при звільненні від кримінальної відповідальності та від покарання осіб, що вчинили злочини проти миру й людства) та передбачають кримінальну відповідальність за вчинення конкретних суспільно небезпечних діянь (наприклад, ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни», в основу якої покладено понад 30 міжнародних договорів, що визначають основні поняття, які характеризують об'єктивну сторону складу цього злочину, та ін.) [4, 46]. До числа цих договорів можна віднести: Міжнародний пакт про громадянські та політичні свободи, Конвенцію про передачу засуджених осіб, Європейську конвенцію про видачу заручника, Положення про дипломатичні представництва та консульські установи іноземних держав в Україні та інші.

8. Міжвідомчі та відомчі нормативні акти, які видаються у вигляді наказів, правил, положень, інструкцій відповідних міністерств, комітетів та відомств. Саме вони як джерела політики у сфері боротьби зі злочинністю містять вторинні (похідні) норми, що розкривають і конкретизують первинні норми, приймаються на їх підставі, спрямовані на їх виконання, мають внутрішнє, внутрішньовідомче юридичне значення і поширюються на осіб, які входять до сфери їхнього відання, тобто знаходяться в системі управлінської, службової та дисциплінарної підлеглості лише цих відомств. Наприклад, відповідно до положення про Міністерство внутрішніх справ України, яке було затверджене Указом Президента України 17 жовтня 2000 року № 1138, та змінами до цього положення від 11 липня 2003 року № 593 «Про внесення змін до положення про МВС України», Міністерство внутрішніх справ України організовує здійснення профілактичних і оперативно-розшукових заходів щодо запобігання злочинам, їх виявлення, припинення і розкриття тощо.

Серед відомчих нормативних актів є група таких, що не підлягають офіційному опублікуванню за рішенням правотворчих органів. Вони мають обмежувальні грифи (секретно). Наприклад, оперативно-розшукова діяльність до останнього часу регулювалася підзаконними актами, які становлять секретні або повністю секретні документи. Такі акти вступають у дію з моменту одержання їх виконавцями.

Підзаконні нормативні акти органів місцевого самоврядування і місцевих органів урядової адміністрації, що являють собою правовий акт громадянського суспільства і держави на місцевому рівні, які безпосередньо стосуються забезпечення здійснення заходів по боротьбі зі злочинністю в межах адміністративно-територіальної одиниці. Наприклад, Чернігівською обласною державною адміністрацією було прийнято розпорядження № 838 від 13.10.2006 року «Про утворення

ради з питань координації боротьби з корупцією і організованою злочинністю при Чернігівській обласній державній адміністрації».

У Полтавській області Чорнухінською районною державною адміністрацією в лютому 2006 року розроблено «Районну Комплексну програму профілактики правопорушень на 2006—2010 роки», яка затверджена 26 сесією IV скликання районної ради від 28 лютого 2006 року [6]. Усі ці підзаконні нормативно-правові акти хоч і не є загальнодержавними, проте мають важливе значення для боротьби зі злочинністю на місцевому рівні.

9. Розглядаючи програми політичних партій як джерела політики у сфері боротьби зі злочинністю, необхідно зазначити, що під час проведення передвиборчої кампанії до Верховної Ради України в 1994, 1998, 2002, 2006 роках та Президентських виборах в 1994, 1999, 2005, 2010 роках більшість політичних партій та об'єднань у своїх передвиборчих платформах важливе значення приділяли питанню зміцнення державності, законності, правопорядку та ролі правоохоронних органів у вирішенні цих завдань. Тому необхідно зазначити, що політичні партії України є суб'єктами правовідносин у сфері боротьби зі злочинністю і виступають засобом політичного вираження волі народу. Багато партій у своїх програмах виступають за утвердження дієвих механізмів контролю за діяльністю законодавчої та виконавчої гілок влади [7] та за підвищення ефективності взаємодії держави та суспільства у сфері боротьби зі злочинністю за рахунок створення дієвих механізмів системи контролю за діяльністю органів влади, посилення ролі колективних суб'єктів політико-правового процесу (партій, громадських організацій тощо), які б на політичному рівні представляли інтереси різних верств суспільства, оскільки «держава має служити суспільству і перебувати під його повним контролем» [8], а коли будь-яка гілка влади позбавлена зовнішнього контролю, то вона «втрачає спроможність контролювати себе з середини» [9].

10. Так, відповідно до ст. 20 Закону України «Про об'єднання громадян», об'єднання громадян мають право представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів у державних та громадських органах. Їх завдання полягає у заклику державних органів влади на різних рівнях та громадян для тісної співпраці з метою вирішення державно-суспільних проблем, які є детермінантами, що провокують злочинність. Таким чином, об'єднання громадян мають право здійснювати правозахисну діяльність у наступних формах: участь у законопроектній роботі, у виробленні рішень органів держави, участь у формуванні органів влади, представництво в їх складі, правова допомога у складанні скарг, листів, звернень.

Отже, програми політичних партій та громадських організацій визначають контроль за виконанням законності у діяльності усіх гілок влади і місцевого самоврядування, відомств, підприємств, установ і організацій [10], що є надзвичайно важливим в Україні сьогодні.

11. У політичній системі демократичного суспільства важливу роль відіграють засоби масової інформації (ЗМІ), значущість яких і зумовила негласне друге найменування «четверта влада». Політика в сфері боротьби зі злочинністю як сфера суспільної діяльності найбільше потребує засобів масової інформації для встановлення і підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами. Політика є неможлива без опосередкованих форм спілкування і спеціальних засобів зв'язку між різними носіями влади, а також між державою та громадянами. У сучасному суспільстві ЗМІ все більше виступають не лише необхідною передавальною ланкою у складі механізмів політики, але й її творцем.

Стаття 57 Конституції України гарантує право кожного знати свої права та обов'язки, що визначаються законами та іншими нормативно-правовими актами, які за допомогою ЗМІ доводяться до відома населення, що дозволяє адекватно оцінювати, відомості, отримані з різних джерел, правильно орієнтуватися у суперечливому потоці інформації.

Дурденець В. справедливо наголошує на роль ЗМІ у зниженні злочинності, «вони активно сприяють правоохоронцям у виконанні ними своєї нелегкої роботи шляхом об'єктивного висвітлювання їх діяльності щодо гарантування суспільної безпеки, допомагаючи в цьому правдивим словом» [11, 85]. Виходячи із вищевказаного слід відмітити, що до джерел політики в сфері боротьби зі злочинністю слід віднести і *засоби масової інформації*.

11. Праці вчених з кримінально-правової політики, кримінально-процесуальної політики, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики, а також практичний досвід органів кримінальної юстиції.

Висновки. Під джерелами політики України у сфері боротьби зі злочинністю слід розуміти нормативно-правові та інші акти (державних підрозділів чи відомств, представників громадськості), зміст яких зумовлений потребами, інтересами людей та суспільства загалом і спрямовані на зниження рівня злочинності у суспільстві. До них належать: Конституція України як джерело всієї внутрішньої та зовнішньої політики держави, база всього національного законодавства; закони України; укази Президента України; постанови Кабінету Міністрів України; рішення Конституційного Суду України; постанови Пленуму Верховного Суду України; міжнародні договори, ратифіковані Україною, міжвідомчі та відомчі нормативні акти, які видаються у вигляді наказів, правил, положень, інструкцій відповідних міністерств, комітетів та відомств, програми політичних партій, програми громадських організацій, засоби масової інформації, праці вчених із кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінально-виконавчої та кримінологічної політики, а також практичний досвід органів кримінальної юстиції.

Список використаних джерел

1. Великий тлумачний словник української мови / [упоряд. Т. В. Ковальова]. — Харків: Філіо, 2005. — 726 с.
2. Тацій В. Я. Конституція України як основа державотворчого процесу / В. Я. Тацій // *Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України: тези доповідей та наукових повідомлень учасників всеукраїнської науково-практичної конференції (29–30 червня 2006 р.) / за заг. ред. проф. Ю. М. Грошевого, М. І. Панова.* — Х.: Нац. юрид. акад. України, 2006. — С. 5, 13.
3. Окрема думка судді Конституційного Суду України Шаповала В. М. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі щодо права вето на Закон «Про внесення змін до Конституції України» від 11 березня 2003 року № 6-рп/2003.
4. Фріс П. Л. Нарис історії кримінально-правової політики України: [монографія] / П. Л. Фріс; за заг. ред. М. В. Костицького. — К.: Атіка, 2005. — 124 с.
5. Розпорядження Чернігівської районної державної адміністрації «Про стан додержання законності, забезпечення особистої безпеки громадян, профілактики та боротьби зі злочинністю, корупцією в районі» // *Ел. ресурс.: http://chadm.cg.gov.ua/single_page.php?menu_id=2816&NameTable=single_page&TypeCod=&DEPAT=32&pt=green1_menu*
6. Районна Комплексна програма профілактики правопорушень на 2006–2010 роки, затверджена 26 сесією IV скликання районної ради від 28 лютого 2006 року // *Ел. ресурс.: <http://www.adm-pl.gov.ua/chornuh/2044.htm>*;
7. Програма Християнсько-демократичної партії України // *Ел. ресурс.: <http://www.xdpress.com.ua/index.php?action=1&k=15>*
8. Програма Політичної партії «Молода Україна» // *Ел. ресурс.: <http://www.mu.org.ua/programm.asp>*
9. Програма Політичної партії Яблуко // *Ел. ресурс.: http://www.yabluko.org.ua/yabl/cgi/index.cgi?ua_program*
10. Політичні партії України: в 3 т. / [уклад. Ю. Шайгородський.] — К.: Український центр політичного менеджменту, 2005. — Т. 1. — 871 с.
11. Дурдинець В. На злочинність усім миром. Виступи, статті, інтерв'ю / Передмова канд. юрид. наук. Я. Ю. Кондратьєва. — К.: Національна академія внутрішніх справ України, 1998. — 328 с.

О. Д. Максимив, преподаватель

Львовский государственный университет внутренних дел

ИСТОЧНИКИ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ В СФЕРЕ БОРЬБЫ С ПРЕСТУПНОСТЬЮ

РЕЗЮМЕ

Исследование источников политики Украины в сфере борьбы с преступностью позволяет изучить основополагающие начала, которые определяют направление и предел деятельности государства в данной отрасли, а также определить совокупность нормативно правовых актов, которые непосредственно регулируют соответствующие правоотношения.

Ключевые слова: источники политики, борьба с преступностью, Конституция Украины, законы Украины, указы Президента, решения Конституционного Суда, средства массовой информации.